

Het begin van de Koude Oorlog

Opdracht: Analyseren en evalueren

1. Inleiding

Deze opdracht gaat over het uitbreken van de Koude Oorlog, om preciezer te zijn over de vraag wie er verantwoordelijk was voor het uitbreken ervan, de Sovjetunie of de Verenigde Staten. De vaardigheid die centraal staat is bron en vraagstelling. Leerlingen moeten redeneren over en met bronnen.

Na het beantwoorden van vragen over telkens twee bronnen formuleren de leerlingen, voor zowel de Unie van Socialistische Sovjet Republieken (USSR) oftewel de Sovjetunie, als de Verenigde Staten (VS) een afsluitend antwoord in de vorm van een hypothese.

In deze opdracht gaan leerlingen in tweetallen en tijdens een klassikale discussie op zoek naar een antwoord op de vraag:

Wie droeg de grootste verantwoordelijkheid voor de Koude Oorlog: De Verenigde Staten of de Sovjetunie?

Vak	Geschiedenis
Schooltype/afdeling	Havo/vwo
Leerjaar	Klas 3 en/of tweede fase
Tijdsinvestering	2 lessen (inclusief nabespreking)
Onderwerp	Het begin van de Koude Oorlog, horend bij tijdvak 10: tijd van televisie en computers (1950-2000) / tweede helft 20 ^e eeuw
Hogere denkvaardigheid	Analyseren en evalueren
Historisch denken en redeneren	Bron en vraagstelling, contextualiseren en interpretatie
Bron	Avishag Reisman en Bradley Fogo (2009).

2. Opdracht

Bron A: De 'Iron Curtain Speech' (gedeeltelijk)

Het is echter mijn plicht u te confronteren met bepaalde feiten over de huidige positie in Europa.

Van Stettin aan de Oostzee tot Triëst aan de Adriatische Zee, is een ijzeren gordijn neergelaten dwars door het Europese continent. Achter die lijn liggen alle hoofdsteden van de oude staten van Centraal- en Oost-Europa. Warschau, Berlijn, Praag, Wenen, Boedapest, Belgrado, Boekarest en Sofia; al deze beroemde steden en de bevolkingen eromheen, liggen binnen de Sovjetsfeer en zijn alle in een of andere vorm onderworpen, niet alleen aan de Sovjetinvloed, maar in grote en steeds grotere mate aan directe beheersing door Moskou.

In een groot aantal landen, ver van de Russische grens en in de hele wereld, zijn communistische vijfde kolonnes opgericht die in volledige eenheid werken in absolute gehoorzaamheid aan de aanwijzingen die zij ontvangen van het communistische centrum.

Ik geloof niet dat Sovjet-Rusland oorlog wil. Wat ze willen is de vruchten plukken van de oorlog en de onbeperkte uitbreiding van hun macht en doctrines.

Maar wat wij hier en nu moeten overwegen, zolang er nog tijd is, is het permanent voorkomen van oorlog en het, zo snel mogelijk, scheppen van voorwaarden voor vrijheid en democratie in alle landen.

Bron: Deel van de "Iron Curtain Speech" van Winston Churchill, uitgesproken in maart 1946 in Fulton, Missouri.

Bron B: De "Truman Doctrine Speech"

De volkeren van een aantal landen van de wereld hebben recent totalitaire regimes opgedrongen gekregen tegen hun wil. De regering van de Verenigde Staten heeft veelvuldig geprotesteerd tegen dwang en intimidatie die in strijd is met de Yalta-overeenkomsten over Polen, Roemenië en Bulgarije.

Nu staat elk land voor de keuze tussen twee levenswijzen. Die keuze is maar al te vaak niet vrij.

De eerste levenswijze is gebaseerd op de wil van de meerderheid: een regering die aan het volk verantwoording moet afleggen, vrije verkiezingen, individuele vrijheid, vrijheid van meningsuiting en godsdienst en geen politieke onderdrukking.

De tweede levenswijze is gebaseerd op de wil van de minderheid met geweld aan de meerderheid opgelegd. Ze berust op terreur en onderdrukking, een gecontroleerde radio en pers, gemanipuleerde verkiezingen en onderdrukking van de persoonlijke vrijheden.

Ik geloof dat de VS steun moet verlenen aan vrije volken die zich verzetten tegen pogingen om hen te onderwerpen door gewapende minderheden of door druk van buitenaf. Onze hulp moet eerst economisch en financieel zijn, om zo een economische stabiliteit en een evenwichtige politieke ontwikkeling te bevorderen.

De vrije volkeren van de wereld kijken naar ons voor ondersteuning bij het handhaven van hun vrijheden. Als wij wankelen in ons leiderschap, brengen wij de wereldvrede in gevaar. En we zullen zeker het welzijn van deze natie in gevaar brengen.

Door de snelle ontwikkelingen in de wereld is er een grote verantwoordelijkheid op onze schouders gelegd.

Bron: Excerpten uit de "Truman Doctrine Speech" van president Truman voor het Congres op 12 maart 1947.

Bron C: Novikov Telegram (aangepast)

De buitenlandse politiek van de Verenigde Staten, die een afspiegeling is van de imperialistische neigingen van het Amerikaanse monopolistische kapitaal, wordt in de naoorlogse periode gekenmerkt door een streven naar wereldheerschappij. Dit is de werkelijke betekenis van de vele uitspraken van president Truman en andere vertegenwoordigers van de Amerikaanse heersende kringen; dat de Verenigde Staten het recht heeft om de wereld te leiden. Alle krachten van de Amerikaanse diplomatie - het leger, de luchtmacht, de marine, de industrie en de wetenschap - staan in dienst van dit buitenlands beleid. Met dit doel voor ogen zijn uitgebreide plannen voor expansie ontwikkeld en uitgevoerd door middel van diplomatie en de oprichting van een systeem van marine- en luchtmachtbases die zich

uitstrekken tot ver buiten de grenzen van de Verenigde Staten, door middel van de wapenwedloop, en door het ontwikkelen van steeds nieuwere soorten wapens.

... Tijdens de Tweede Wereldoorlog ... bedachten (Amerikaanse leiders) dat de Verenigde Staten van Amerika, als zij directe deelname aan de oorlog konden vermijden en pas op het allerlaatste moment als zij de uitkomst van de oorlog gemakkelijk zouden kunnen beïnvloeden, zouden meedoen, hun belangen het beste konden najagen..

Zo dachten zij dat de belangrijkste concurrenten van de Verenigde Staten in de oorlog zouden worden geplet of sterk verzwakt. De Verenigde Staten zouden dan, dankzij deze omstandigheid, de taak op zich nemen van meest krachtige factor bij het oplossen van de fundamentele vragen van de naoorlogse wereld.

Bron: Delen uit een telegram van de Russische ambassadeur in de VS aan de Sovjetleiders in september 1946.

Bron D: Henry Wallace (aangepast)

Ik maak me ernstig zorgen over het verloop van de internationale politiek sinds het einde van de oorlog.

Hoe kijken andere landen tegen de activiteiten van Amerika aan? Ik bedoel acties (als) de Bikini-testen van de atoombom en de voortzetting van de productie van bommen, het plan om arm Latijns-Amerika te voorzien van onze wapens, en het streven naar vliegbases, verspreid over de halve wereld, van waaruit de andere helft van de wereld gebombardeerd kan worden. Het kan niet anders dan dat de rest van de wereld wel moet denken dat wij alleen tijdens de conferentietafel lippendienst bewijzen aan de vrede.

Deze feiten doen het ofwel lijken of we (1) ons voorbereiden op de oorlog, die wij als onvermijdelijk beschouwen, te winnen of (2) dat we proberen een wapenmacht op te bouwen om de rest van de mensheid te intimideren.

Onze interesse in het democratiseren van Oost-Europa, waar de democratie in grote lijnen nooit heeft bestaan, lijkt (in de ogen van leiders van de Sovjetunie) een poging de omsingeling van onvriendelijke burens te hernieuwen. Deze zou, volgens hen, kunnen dienen als springplank voor nog weer een andere poging om (hen) te vernietigen.

Bron: Minister van Handel en voormalig vice-president Henry A. Wallace in een brief aan president Harry S. Truman, 23 juli 1946. Truman vroeg Wallace, kort na deze brief, af te treden.

Opdrachten

Telkens als je gebruik maakt van historische bronnen is het belangrijk om dezelfde vragen aan de bronnen te stellen. Deze vragen staan vermeld in de bijlage. Er zijn vragen over het redeneren *over* bronnen en vragen over redeneren *met* bronnen. Hoe belangrijk elke vraag is, hangt af van de vraag die beantwoord moet worden. Je zult merken dat je niet altijd antwoord krijgt op alle vragen.

Bron A

1. Wie was Winston Churchill? Waarom zouden Amerikanen geloven wat Churchill zegt over de Sovjetunie? (redeneren over de bron)
2. Wat wil de S.U. volgens Churchill? (redeneren met de bron)

Bron B

1. Waarom meende Truman dat Griekenland in 1947 hulp nodig had van de Amerikanen? (redeneren met de bron)
2. Op welk land doelt Truman in de eerste alinea? (contextualiseren)
3. Stelt Truman de Amerikaanse politiek voor als offensief of defensief? Welke woorden gebruikt Truman daarbij? (redeneren met de bron)

Bedenk een eerste hypothese (op basis van je antwoorden bij bron A en B) over de hoofdvraag: Welk land was volgens de bronnen A en B voornamelijk verantwoordelijk voor de Koude Oorlog?

Bron C

1. Wie was Nicholas Novikov? Wanneer schreef hij dit telegram? (redeneren over de bron)
2. Hoe beschrijft Novikov de VS? Welk bewijs gebruikt hij voor zijn beschrijving? (redeneren met de bron)
3. Wat waren de VS, Volgens Novikov, tijdens de Tweede Wereldoorlog van plan? (redeneren met de bron en contextualiseren)

Bron D

1. Wie was Henry Wallace? Wanneer schreef hij zijn brief? (redeneren over de bron)
2. Wat is het belangrijkste statement van Wallace, wat wil hij zeggen? (redeneren met de bron)
3. Vergelijk de beschrijving van Wallace van de Amerikaanse buitenlandse politiek met die van
4. Truman en Novikov. (vergelijken van informatie uit verschillende bronnen)

Bedenk een hypothese op basis van je antwoorden op de vragen bij bron C en D over de hoofdvraag: Welk land was volgens de bronnen A en B voornamelijk verantwoordelijk voor de Koude Oorlog?

Sloptopdracht

1. Maak de balans op: welk land droeg, volgens jou na het bestuderen van alle bronnen, de grootste verantwoordelijkheid voor het uitbreken van de Koude Oorlog? Welk argumenten (bewijs) heb je voor je keuze?
2. Welk document vind je het meest betrouwbaar in deze kwestie? Waarom?

3. Toelichting voor de docent

Waarom deze opdracht?

Deze opdracht heeft betrekking op een kenmerk van tijdvak 10: tijd van televisie en computers (1950-2000) / tweede helft 20^e eeuw:

- Kenmerkend aspect: De blokvorming tussen Oost en West en de Koude Oorlog.

Afhankelijk van hun geoefendheid in het werken met bronnen oefenen leerlingen in het redeneren over en met bronnen of leren zij deze vaardigheid aan. Zij stellen telkens dezelfde vragen aan historische bronnen, waarbij duidelijk wordt dat je niet altijd een antwoord op alle vragen krijgt. Zij leren dat ze het belang van deze vragen telkens moeten relateren aan de vraag die beantwoord moet worden.

In deze opdracht gaan leerlingen in tweetallen en tijdens een klassikale discussie op zoek naar een antwoord op de vraag:

Wie droeg de grootste verantwoordelijkheid voor de Koude Oorlog: De Verenigde Staten of de Sovjetunie?

Deze opdracht doet een beroep op hogere denkvaardigheden (analyse en evaluatie in de taxonomie van Bloom). Van leerlingen wordt een oordeel gevraagd (in de vorm van het formuleren van een hypothese) over de verantwoordelijkheid voor het ontstaan van de Koude Oorlog. Om tot dit oordeel te komen, moeten zij aan de hand van een aantal (richt)vragen vier bronnen analyseren.

In deze opdracht spelen de volgende historische vaardigheden een belangrijke rol:

- bron en vraagstelling
- contextualiseren
- interpretatie.

Indien de leerlingen nog niet veel ervaring hebben met het werken met historische bronnen is het raadzaam hieraan in de inleiding op de opdracht expliciet aandacht te besteden.

Wat wordt er van leerlingen gevraagd?

In deze opdracht wordt bij leerlingen een beroep gedaan op globale kennis van de Tweede Wereldoorlog en de beginjaren van de Koude Oorlog (contextkennis).

De vakspecifieke vaardigheden die in deze opdracht aan de orde komen zijn 'bron en vraagstelling', 'contextualiseren' en 'interpreteren' en 'interpretatie'. Leerlingen moeten hypothesen opstellen en bij het bevragen van de bronnen gebruik maken van een formulier (zie bijlage 3).

Om deze opdracht te kunnen maken moeten de leerlingen de vragen en de bronnen begrijpen (leesvaardigheid) en daaruit relevante informatie kunnen selecteren. Zij moeten een oordeel uitspreken over de betrouwbaarheid van de bronnen en bepalen in hoeverre deze representatief zijn. Informatie uit verschillende bronnen moet met elkaar vergeleken worden en ten slotte moeten zij een, met argumenten onderbouwde, redenering opzetten.

In deze opdracht neemt de docent de meeste metacognitieve taken op zich. Hij leidt de leerlingen in in de opdracht en op een aantal momenten reflecteert hij met de leerlingen op de opdracht en geeft hun feedback. Omdat de leerlingen de opdracht in tweetallen maken geven zij ook elkaar feedback en reflecteren zij samen op de gegeven antwoorden.

Suggesties

Introductie van de opdracht

- De docent activeert de voorkennis van de leerlingen met betrekking tot W.O.II.
- De docent maakt de leerlingen duidelijk om welke historische vaardigheden het gaat in deze opdracht.
- De docent vertelt de leerlingen dat zij bij het werken met bronnen gebruik moeten maken van de bijlage over het redeneren over en met bronnen. Als dit de eerste keer is dan maakt hij duidelijk wat het verschil is tussen redeneren over en met bronnen.
- De docent geeft een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen in de eerste fase van de Koude Oorlog. Hij kan daarbij gebruikmaken van de tijdbalk en eventueel een powerpoint-presentatie. In dit overzicht wordt in ieder geval aandacht besteed aan:
 - De IJzeren Gordijn-Rede
 - De Truman-Doctrine
 - Het Marshallplan
 - Oprichten van NAVO en Warschaupact.
- De docent beëindigt de introductie met het stellen van de centrale vraag: Wie droeg de grootste verantwoordelijkheid voor de Koude Oorlog: De Verenigde Staten of de Sovjetunie?

De leerlingen aan het werk

Leerlingen maken de opdrachten die horen bij bron A en B en zij formuleren op basis hiervan een eerste hypothese over de vraag welk land de grootste verantwoordelijkheid droeg voor het ontstaan van de Koude Oorlog.

Klassikale bespreking

De docent bespreekt vervolgens de resultaten van de opdrachten klassikaal. Hij gaat in op het beeld dat uit deze bronnen naar voren komt en besteed aandacht aan het redeneren over en met bronnen. De docent bespreekt de voorlopige conclusies over de verantwoordelijkheid voor de Koude Oorlog.

De leerlingen aan het werk

Leerlingen maken de opdrachten die horen bij bron C en D en zij formuleren op basis hiervan een eerste hypothese over de vraag welk land de grootste verantwoordelijkheid droeg voor het ontstaan van de Koude Oorlog.

Klassikale bespreking

Bespreek de resultaten van de opdrachten klassikaal. Ga in op het beeld dat uit deze bronnen naar voren komt en besteed aandacht aan het redeneren over en met bronnen. Bespreek de voorlopige conclusies over de verantwoordelijkheid voor de Koude Oorlog.

Eindgesprek

De docent kan er voor kiezen om de slotopdracht te vervangen door een discussie met de klas over de volgende punten:

- Welke land droeg de grootste verantwoordelijkheid? Welk bewijs heb je voor je keuze?
- Welk document vind je het meest betrouwbaar in deze kwestie? Waarom?
- Heeft iemand zijn oorspronkelijke hypothese bijgesteld? Op grond waarvan?
- Welk bewijs zou je nog meer moeten hebben om je keuze sterker te kunnen onderbouwen?

4. Bijlagen

Bijlage 1

Tijdbalk

1945: 4-11 februari - Conferentie van Yalta
1945: 6 augustus - De VS gooien de eerste atoombom op Hiroshima
1945: 8 augustus - De Sovjetunie doet mee aan de oorlog tegen Japan
1945: 15 augustus – Japan geeft zich over, einde W.O.II
1946: maart - Winston Churchill houdt zijn "Iron Curtain"-rede
1947: maart - Truman kondigt de Truman-Doctrine af
1947: juni - Marshallplan wordt aangekondigd
1948: februari – Communisten nemen de macht over in Tsjechoslowakije
1948: 24 juni – Begin blokkade van Berlijn
1949: juli – NAVO-verdrag wordt geratificeerd
1949: 12 mei – Einde blokkade van Berlijn
1949: september – De communist Mao Zedong grijpt de macht in China
1949: september – Eerste atoombom van de S.U.
1955: mei – Warschaupact

Bijlage 2

De redevoering van Churchill is een van zijn beroemdste, en vaak lees je dat de term “Iron Curtain” in deze rede gemunt werd. Maar dat blijkt niet het geval: niet in deze rede en niet door Churchill. Had Churchill de term aan Joseph Goebbels ontleend?

Ruim een jaar eerder gebruikte Goebbels deze term namelijk al in dezelfde zin: als scheiding van Europa in een door de Russen beheerst communistisch deel en een door Engelsen en Amerikanen beheerst kapitalistisch deel. Goebbels schreef dit in een artikel met de titel “Das Jahr 2000” in het blad ‘Das Reich’ in februari 1945, een voorspelling van hoe Europa er in het jaar 2000 uit zou zien (<http://www.calvin.edu/academic/cas/gpa/goeb49.htm>).

De voorspelling van Goebbels kwam weliswaar niet uit, maar Churchills gebruik van de term ‘Iron Curtain’ in Fulton was dus niet nieuw. Wikipedia vermeldt nog meer voorbeelden van eerder gebruik van de term, waaronder tweemaal door Churchill zelf in telegrammen aan de Amerikaanse president Harry S. Truman (in mei en juni 1945). Had Churchill de term van Goebbels overgenomen, of van een van de anderen? En was hij zich daarvan bewust, of dacht hij echt de term zelf te hebben gemunt?

Bron: <http://weblogs.vpro.nl/ineuropa/2008/09/01/over-het-ijzeren-gordijn/>

Bijlage 3 Redeneren over en met bronnen

Redeneren over bronnen

Bij redeneren over bronnen stel je allerlei vragen aan de bron: wie heeft de bron geschreven of gemaakt, waar is de bron gemaakt en waarom is de bron gemaakt, enz.. In onderstaand schema kun je zien welke vragen je altijd moet stellen, ook al krijg je niet altijd op alle vragen een antwoord.

Redeneren met bronnen

Als je de vragen over de bron hebt proberen te beantwoorden, ga je onderzoeken welke informatie de bron biedt en, wat soms minstens zo belangrijk is, welke informatie ontbreekt. Is dat omdat de maker van de bron niet over meer informatie beschikte of heeft hij of zij misschien bewust bepaalde informatie weggelaten? In onderstaand schema zie je welke vragen je steeds moet proberen te beantwoorden.

